

СУТНІСТЬ КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ФУНКЦІЙ

У повідомленні висвітлено основні підходи до визначення поняття, сутності кримінально-процесуальних функцій. Автором з'ясовано поняття кримінально-процесуальних функцій, а також зроблено їх класифікацію.

Ключові слова: кримінально-процесуальні функції, функція захисту, функція обвинувачення.

У науці кримінально-процесуального права сформувалися десятки підходів до визначення поняття та сутності функцій у кримінальному судочинстві, а також варіантів їх класифікації. Кожен з таких підходів заснований на нормах чинного в певний момент кримінально-процесуального законодавства та в значній мірі визначається саме їм.

Одні вчені кримінально-процесуальною функцією вважають частину кримінально-процесуальної діяльності, інші під нею розуміють певний напрямок, особливим чином відмежовану сторону, вид кримінально-процесуальної діяльності, треті – виражене у певних напрямках кримінально-процесуальної діяльності призначення та роль суб'єктів кримінального судочинства [9, с. 54], четверті – трактують її як види, напрямки діяльності суб'єктів кримінального процесу [5, с. 84], обумовлені їх роллю, призначенням та метою участі у справі.

Найбільш точно, на мій погляд, процесуальні функції визначив Ю. М. Грошевий. На його думку, це виражені у законі основні напрями процесуальної діяльності, що здійснюються з метою реалізації завдань кримінального судочинства суб'єктами, уповноваженими на ведення процесу або наділеними правами для активної участі у справах з метою захисту своїх законних інтересів [3, с. 23].

До цих основних напрямів кримінально-процесуальної діяльності можна віднести: 1) швидке і повне розкриття злочинів, викриття винних у їх вчиненні; 2) захист прав і законних інтересів осіб з тим, щоб жоден невинний не був притягнутий до кримінальної відповідальності і засуджений; 3) правильне вирішення кримінальної справи і справедливе застосування покарання.

Деякі науковці вважають, що кримінально-процесуальні функції необхідно класифікувати на зовнішні та внутрішні. До зовнішніх функцій вони відносять: правоохоронну та правозахисну діяльність. До внутрішніх – обвинувачення, захист та вирішення справи по суті [2, с. 30], які в теорії кримінального процесу ще називають основними. Основними вони є тому, що обов'язково виражаються у центральній стадії процесу та їх розмежування визначає змагальну побудову судового розгляду. Це, природно, ставить їх на особливе місце у загальній системі кримінально-процесуальних функцій [1, с. 14]. Проте, кримінальному судочинству властиві й інші функції, в тому числі – розсліду-

вання справи, нагляд за додержанням і правильним застосуванням законів (нагляд прокурора за додержанням законів при проведенні досудового розслідування (дідання та досудового слідства) у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням), підтримання цивільного позову і заперечення проти цивільного позову. Всі вони пов'язані з зазначеними основними функціями і без них, як правило, не можуть знаходити свого вираження в кримінальному процесі.

Виділення тих чи інших функцій і можливість їх здійснення конкретними суб'єктами процесу залежить не від волі і бажання останніх, а від законодавця, який, враховуючи ряд факторів, в тому числі і закони психології, нормативно закріпив відповідну структуру судочинства, що відображає реальний стан речей, права та законні інтереси суб'єктів процесу, цілі, до досягнення яких вони прагнуть. Іншими словами, кримінально-процесуальна функція – це об'єктивна категорія, відображена в чинному законі. Вона визначає процесуальне становище даного суб'єкта і не залежить від його конкретної позиції в тій чи іншій справі.

Кожна кримінально-процесуальна функція має чітко виражену цілеспрямованість, яка визначається тим процесуальним інтересом, який притаманний суб'єкту, який здійснює цю функцію.

Розуміючи необхідність реалізації конституційного положення про змагальність судочинства, законодавець в ч. 3 ст. 22 нового Кримінально-процесуального кодексу України закріпив, що під час кримінального провадження функції обвинувачення, захисту та судового розгляду не можуть покладатися на один і той же орган чи службову особу. Розмежування основних кримінально-процесуальних функцій між різними учасниками процесу є найістотнішою ознакою для характеристики типу процесу.

Природа кримінального процесу в правовій державі, яка побудована на принципі рівності і змагальності сторін, вимагає, щоб обвинувачення, захист і вирішення справи являли собою самостійні і незалежні один від одного функції, які виконуються різними суб'єктами. Логіка і психологія поділу цих функцій, виражаються найбільш наочно в судовому розгляді, де обвинувач доводить суду обґрунтованість свого твердження про винність обвинуваченого, а обвинувачений та його захисник доводять невинність обвинуваченого чи іншим чином захищаються проти тверджень обвинувача. Суд здійснює правосуддя. Тільки йому надане право визнати обвинувачуваного винним і призначити йому покарання. З позицій сторони обвинувачення і з боку захисту діють і інші учасники процесу, захищаючи свої права та інтереси [6, с. 69].

Всі кримінально-процесуальні функції взаємопов'язані, обумовлені одна одною і в своїй сукупності забезпечують правильний хід і результат справи, виконання завдань кримінального процесу, що і дозволяє говорити про них, як про систему, яка має певні особливості. У ній є функції, що сполучаються, розвиваються і доповнюють одна одну, і тому один суб'єкт може реалізувати декілька процесуальних функцій; однак існують і функції несумісні, які один і той самий суб'єкт виконати не може. Так, здійснення прокурором функції нагляду за додержанням законів при проведенні досудового розслідування не

лише не виключає, але, навпаки, передбачає здійснення ним функції обвинувачення у суді. У вказаному випадку йдеться про сумісні процесуальні функції. Коли ж мова йде про функції обвинувачення, захисту і правосуддя, то вони суворо розрізняються, і тому суб'єкти, що здійснюють обвинувачення (так само як і захист), не можуть здійснювати правосуддя; той, хто обвинувачує, не може бути суддею. Інша особливість цієї системи полягає в тому, що в ній є функції, які можна назвати «парними», оскільки вони необхідно передбачають одна одну й у реальній дійсності одна без одної не існують. До таких функцій належать: обвинувачення – захист, а також підтримання цивільного позову – заперечення проти цивільного позову [4, с. 22].

В процесуальному сенсі обвинувачення полягає у збиранні доказів вчинення злочину певною особою, у викритті обвинуваченого в ході розслідування і судового розгляду, в обґрунтуванні кримінальної відповідальності обвинуваченого [8, с. 88].

Функція захисту виражається в діях обвинуваченого і його захисника, спрямованих на повне або часткове спростування обвинувачення, з'ясування обставин, що свідчать про невинуватість обвинувачуваного або меншу міру його провини. Для обвинуваченого здійснення даної функції – право, для захисника – обов'язок. Захисник зобов'язаний використовувати всі зазначені в законі засоби і способи для захисту прав і законних інтересів підзахисного.

В матеріальному сенсі функція захисту утворює сукупність процесуальних прав і мір, спрямованих на захист прав та інтересів підсудного перед судом і його невинуватості. У формальному сенсі захист означає право підсудного мати представника перед судом [7, с. 59].

Таким чином, вивчивши думки вчених-процесуалістів і новий Кримінально-процесуальний кодекс, норми якого базуються на принципі змагальності, можна зробити висновок, що кримінально-процесуальні функції діляться на три основні функції – обвинувачення, захисту і вирішення кримінальної справи, які відокремлені одна від одної. Наявні норми кримінально-процесуального закону у відповідних розділах розкривають кожну з трьох названих функцій шляхом перерахування належних до них учасників кримінального провадження та їх повноважень. Тим самим правова конструкція змагальності виконана по системі окремих напрямків діяльності, тобто функцій кримінального процесу з поділом учасників судочинства на дві протилежні сторони – обвинувачення і захисту та зі встановленням між ними арбітра, тобто суду, який вирішує спір по кримінальній справі.

Список використаних джерел: 1. Альперт С. А. Кримінально-процесуальні функції: поняття, система, суб'єкти : консп. лекції / С. А. Альперт. – Х. : Нац. юрид. акад. України, 1995. – 28 с. 2. Зеленецкий В. С. Функциональная структура прокурорской деятельности : учеб. пособие / В. С. Зеленецкий. – Х. : Юрид. ин-т, 1978. – 76 с. 3. Кримінальний процес України : підруч. для студ. юрид. спец. вищ. закладів освіти / за ред. Ю. М. Грошевого та В. М. Хотенця. – Х. : Право, 2000. – 494 с. 4. Кримінальний процес : підручник / за ред. Ю. М. Грошевого та О. В. Капліної. – Х. : Право, 2010. – 608 с. 5. Строгович М. С. Курс советского уголовного процесса / М. С. Строгович. – М. : Наука. – Т. 1 : Основные положения науки советского уголовного

процесса. – 1968. – 470 с. 6. Уголовно-процессуальное право Российской Федерации : учеб. для студ. вузов, обучающихся по спец. «Юриспруденция» / отв. ред. П. А. Лупинская – М. : Юристъ, 2005. – 815 с. 7. Фойницкий И. Я. Курс уголовного судопроизводства. – Т. 2 / И. Я. Фойницкий. – СПб. : Тип. Монтвида, 1907. – 607 с. 8. Чельцов М. А. Советский уголовный процесс : учебник / М. А. Чельцов. – М. : Госюриздат, 1951. – 511 с. 9. Элькинд П. С. Цели и средства их достижения в советском уголовно-процессуальном праве : монография / П. С. Элькинд. – Л. : Изд-во Ленинград. ун-та, 1976. – 144 с.

Одержано 25.09.2012

В сообщении освещены основные подходы к определению сущности уголовно-процессуальных функций. Автором выяснено понятие уголовно-процессуальных функций, а также сделана их классификация.

Ключевые слова: уголовно-процессуальные функции, функция защиты, функция обвинения.

The report highlights the main approaches to determining the nature of criminal procedural functions. The author found the concept of criminal procedural functions, and made their classification.

Keywords: criminal procedural functions, protection function, the function of prosecution.